

*Вукашин БУРОВИЋ, Станица
за коњарство у Жабљаку*

Млијечност гатачког говечета на Станици за коњарство у Жабљаку

ПОЉОПРИВРЕДНО добро „Језера“ на Жабљаку ре-организовано је крајем 1952 године у Станицу за коњарство, као установу са самосталним финансирањем, са задатком да производи квалитетни приплодни материјал коња арапске полу-крвне и босанско-брдске расе а у циљу унапређења коњарства.

Катун Станице за коњарство у Језерима на Жабљаку

Поред овог задатка Станица данас узгаја и мањи запат гатачког говечета, такође у приплодне сврхе, као и 500 оваца језеро-пивског соја.

Новоосновна Станица за коњарство је преузела од бившег пољопривредног добра „Језера“ сва основна средства: инвентар, земљиште, приплодну стоку и др., чиме је Добро тада располагало. Тако је Станица преузела од Добра 50 крава оберинталске расе са подмлатком и 2.000 оваца језеро-пивског соја.

С обзиром да је основни задатак Станице производња квалитетног приплодног материјала коња, број говеда и оваца морао је бити смањен, због недовољне крвне базе и шталског простора.

Како је рејонизацијом предвиђено да се у нашој Републици узгаја гатачко и оберинталско говече, као оплемењивачи домаћег говечета, то је постојећи запат монтафонске пасмине на Станици морао бити замијењен гатачким или оберинталским. Ово из разлога што се монтафонско говече још не може у нашим садашњим узгојним условима држати.

Набавка крава гатачког соја вршена је у Гацку и на терену бившег Среза дурмиторског и то већином на подручју општине Жабљак. Гатачко говече доспјело је у ово подручје још за вријеме Првог свјетског рата, када су се поједини сточари из Гацка досељивали у Црну Гору. Исто тако у раздобљу између два свјетска рата и послје ослобођења сточари бившег Среза дурмиторског набављали су гатачко говече.

Увиђајући вриједност овог говечета, напреднији сточари постепено су замјењивали своје домаће говече гатачким, које се показало у узгојним приликама дурмиторског подручја, мљечније, крупније, издржљивије за рад, врло отпорно према болестима и скромно у исхрани, што за овдашњег сељака игра врло важну улогу, јер уз исту исхрану и његу постиже већу корист.

У току прошлог рата настрадао је велики број стоке свих врста у поменутом подручју, те је тако преостао и мали број гатачких говеди. Иза овчарства, говедарство долази на друго мјесто у сточарству; иако је бројчано доста заступљено, продуктивна вриједност говеди је доста слаба, па се у вези овога намеће потреба да се она повећа, нарочито у погледу веће производње млијека. Повећање продуктивности уско је везано са побољшањем исхране и његе, о чему се мора водити рачуна приликом даљњег унапређења говедарства овог краја.

Тек посљедње двије године озбиљније се приступило оплемењавању домаћег говечета овог краја са гатачким и оберинталским и то на тај начин што је путем Среског задружног савеза у Жабљаку и земљорадничких задруга извршена набавка извјесног броја гатачких, а дјелимично и оберинталских бикова који су подијељени земљорадничким задругама ради коришћења у приплодне сврхе.

У овом погледу помогла их је и Станица, нарочито у посљедње двије године, уступајући извјестан број бикових гатачког соја и оберингалске расе ближој околини.

Да би се утврдила производна својства гатачког говечета у првом реду млијечност, ова је станица у програму свога рада поставила испитивање млијечности код станичних крава под условима узгоја, његе и исхране, који су код Станице били могући. Ово испитивање је имало за сврху да се одаберу она грла која су посједовала боља својства. На тај начин би се створио матични запат консолидованих својстава и тако организовала производња квалитетног приплодног материјала, чија се својства у потпуности преносе на даље потомство код оплемењивања нашег домаћег говечета.

Станица је вршила у току 1953 и 1954 године контролну мужа код крава и то два пута мјесечно, сваког 1 и 15 у мјесецу. У току 1955 године исто тако је вршена контролна мужа два пута у мјесецу и то 7 и 23. Овом контролном мужем може се доћи до сигурних података о млијечности, јер контролни дан пада у средини контролног периода који износи 7, а у првом случају 15 дана.

Мужа крава вршена је два пута дневно, кроз све три контролне године. Почетком лактације, кад још сисају телад, контролног дана мужене су по двије сисе ујутро, а увече двије друге сисе, тако да је теле имало да у току контролног дана сиса половину млијека. Овако помужено млијеко повећано је за 50%. Послије одбијања телад мужене су све четири сисе. Приликом муже настојало се да се крава измузе што боље. Но у овом се није могло успјети, нарочито код старих крава које су код бивших држаоца научиле да телад дуго одајају, те су поједине краве „криле“ неку количину млијека да би га последије теле посисало.

Мјерење помуженог млијека контролног дана вршено је са мензуром од 2 литра. Млијечност крава рачуната је за једну лактациону периоду, тј. од дана тељења па до засушења. Првих 8 дана по тељењу крава урачунато је у количину намуженог млијека, што се у извјесним земљама не обрачунава, већ се колострално млијеко одбија.

Како се у новије вријеме млијечност крава обрачунава у килограмима, а не у литрима, то смо добивену количину млијека на концу лактације по извршеном обрачуњу помножили са специфичном тежином млијека, тј. са 1.032 и тако смо добили, у мјесто литара, килограме. Од набављених крава кроз три године вршена је контролна мужа само на 14 крава.

Из таб. бр. 1 (ст. 62) види се количина намуженог млијека за три године од 14 крава, за двије године од једне краве и за једну годину од четири краве. Према извршеној контролној жени млијечност крава у просјеку је била у току 1953 године 1.647 кг,

у 1954 1.698, а у 1955 години 1.976 кг. Број музних дана у току лактационог периода у просјеку кретао се у 1953 години 264 дана, у 1954 284, а у 1955 години 278 дана. Као што се види из изложеног, млијечност се повећавала и то, у 1954 години незнатно, дотим 1955 године млијечност се повећала знатно више, у односу на 1953 годину. Повећање млијечности услиједило је највише због тога што су се услови исхране и њега побољшавали код Станице, усљед повећања количине сточне хране, нарочито концентрата. У прошлој 1955 години било је у току читавог љета довољно испаше због сталног падања киша, што у току прошлих година није био случај, па је и добра испаша утицала да је у току 1955 године знатно повећана млијечност.

Дужина лактације прилично је различита код контралисаних крава у току трогодишње контроле. Међутим, иако је дужина лактације код краве наследино својство, она се правилном исхраном, његом па и мужем, може продужити или, у обрнутом случају, и скратити, што се доказало нашом контролом. На дужину лактације код крава знатно утиче и дужина сервис периода, као и на количину млијека. Све контролисане краве редовно су се телиле сваке године, па је усљед тога и лактациона периода краћа, а количина млијека мања, јер се високом бременитости крава млијеко знатно смањује.

Већина крава, код којих је вршена трогодишња контролна мужа, што се види из табеле број 1, доста су старе и имају преко 5 лактација, а како од 4—5 лактације количина млијека опада, то постоји вјероватноћа да су ове краве биле мљечније у току 4 и 5 лактације, јер се сматра да у тим лактацијама дају и највише млијека. На млијечност, поред горе изнесеног, утичу и временске прилике, што се највише одражава у планинским предјелима у току љетње испаше, када краве иду на љетње катуне на испашу, гдје су у току ноћи као и дана незаштићене од честих временских непогода, и тиме опада мужност, што је редовни случај са кравама ове Станице у токе љетње испаше. Запажено је да краве које се теле у току љета дају мање млијека. То долази углавном отуда што у највећој млијечности наступа љетња суша, које проузрокују остале непогодности те крава прије засуши и смањи количину млијека, које се доцније доласком са катуне на зимовнику тешко повећава.

У веза са овим, Станица је преоријентисала телење крава, тако да се краве већином теле концем или почетком године (новембар — март). Овим се постиже већа количина млијека и бољи приплодни подмладак. Краве које се теле у овом периоду имају боље услове исхране и њега у шталама него на испаша, те у доба главне лактације правилније се хране и дају више млијека.

Када краве почну да смањују млијеко, оне иду на љетњу испашу. У почетку испаше оне имају довољно сочне и зелене траве чиме повећавају млијеко, те продуже извјесно вријеме

лактацију. На тај начин у току једне лактације добијемо од исте краве са раним тељењем више млијека. Раним тељењем, поред веће количине млијека, добијамо и одлични приплодни материјал — подмладак што је много важније од млијека. Телад, отељена концем или почетком године, до мјесеца маја, када редовно иду на љетну испашу и тамо остају до касно ујесен, одлично се развијају и лакше издржавају промјенљиве климатске прилике на планинским пашњацима. Касно отељена телад нијесу довољно одрасла, нити навикла на наглу промјену у исхрани, па у почетку, на испашу, редовно губе у кондицији и заостају у развоју те им у току наступајућег зимског периода потребно посветити више пажње у њези и исхрани да би се правилно развијала.

Овај начин узгоја приплодног материјала говеди изискује и веће материјалне трошкове у исхрани и њези, те је код сиромашног сељака, сточара који оскудијева у сточној храни, а располаже слабирм шталским простором, тешко изводљив. Зато овдашњи сточари избјегавају тељење крара у току зиме подешавајући да им се оне теле концем прољећа, када наступа и љетња испаша коју користе за напасанье стоке и мужу. На овај начин добива се врло слаби приплодни материјал, јер таква телад не користе љетњу испашу, а у току зиме дођу на врло слабо шталско храњење па редовно закржљају и заостају у развоју, што се послерије слабо одражава на продукцију. Ако узмемо у обзир тежину и млијечност контролисаних крара, видимо да је она већа од њихове тежине за 4 до 5 пута, у просјеку око 6 пута, а то је за наше гатачко говече врло добра млијечност.

Сухостајни период код контролисаних крара је различит, у већини случајева доста кратак, с обзиром на услове исхране и његе.

Уколико се једна крара дуже музла, а поготову ако не засушује, друга је лактација краћа и даје мање млијека, па је потребно да крара засуши до два мјесеца. Редовна је појава да се краве, приликом сухостајног периода, врло слабо хрне, једно због незнања, а друго због нестацице сточне хране те тако крара не добија довољно хране за развој телета, за побољшање кондиције и за стварање потребних резерви ради повећања млијека у наступајућој лактацији. Упоредо са контролном мужем редовно је од сваке краве мјерено помужено млијеко кроз све три године, тако да Станица располаже са подацима о намуженом млијеку сваке краве појединачно у току поједине лактације. Када упоредимо стварно намужено млијеко и млијеко добивено контролном мужем код појединих крара резултат варира у погледу сисања телади. Код неке краве теле је мање посисало него што показује контрола. Ово зато што старе краве, које су навикнуте код бившег власника да теле „подаја“ неколико мјесеци, приликом муже „крију“ млијеко за телад и поред настојања не може им се измустити цијелокупно млијеко, већ по мужи извјесна количина остаје за теле.

Зато код ових крава контрола приказује мању млијечност, мада то није тако велика разлика у количини млијека. Краве навикнуте на дуго „одајање“, што је код многих сељака уобичајено, приликом раног одбијања телета или у случају његовог угнућа, млијеко нагло смање, а има случајева да крава ускоро и посве засуши.

Да би се ова незгода избјегнула потребно је краву навикнути да млијеко даје и без телета, а то се постиже при првом тељењу на тај начин што се крава музе прво без телета, па се послје муже припуста теле да сиса, а кад се наврши три мјесеца, може се посве и одбити од краве. Крава овако навикнута, може се идућих лактација мустити и без телета и неће убудуће „крити“ млијеко. Ово се појављује већином код домаћих, примитивних раса, а код културних раса говеди ово, колико нам је познато, не постоји.

У новије вријеме млијечност краве оцјењује се по количини млијека које даје у једној лактацији и по масноћи тога млијека. Млијечност краве изражава се у количини добивене млијечне масти у току једне лактације. Према томе, вриједност млијека цијени се по садржини масти која се налази у млијеку.

Недостатак ове контролне муже коју је проводила Станица састоји се у томе што није испитивана масноћа млијека и тако се није могло доћи до масноће млијека појединих крава у току лактације. Концем прошле године Станица је набавила потребни прибор за испитивање масноће млијека и сада се редовно испитује, приликом сваке контролне муже, и масноћа млијека и то ацидбутирометриском методом по др Герберу.

Недостатак је још и у томе што није вршено ни мјерење сточне хране, којом се краве хране за вријеме контролних дана. Иако се приближно зна количина утрошене хране ипак се не зна њена хранљива вриједност. Истина за ово Станица није имала могућности.

Исхрана крава

Главна храна била је у току зимског периода сијено, а у таку љета и јесени испаша. Поред овог, квалитет сијена није задовољавао, нарочито у погледу састава травних смјеса, тако да је сијено употребљавано за исхрану са запуштених планинских ливада и пашњака, који обилују коровом а са мало квалитетних трава. Сијена је давато у зимском периоду исхране око 6 кг по крави, а више пута и мање, што је углавном зависило од залиха сијена којима је Станица располагала у току године. Редовне љетње суше проузрокују, концем љета и током јесени, и поред пространих пашњака, оскудну испашу. Недовољна количина сијена испаше за исхрану крава надокнађивана је донекле у концентратима који су се састојали искључиво од сувих репних резанаца и мекиња. Концентрати су давати-помије-

шани у количини од 1 до 2 килограма, водећи рачуна о количини даватог сијена или стања љетње и јесење испаше.

За вријеме сухостајног периода у току зиме јалове краве су слабије храњене од крава које су се музле. У току љетње и јесење испаше ове краве нијесу прихрањиване с концентратима. Испред тељења храна је кравама повећана да би се боље припремиле за тељење. Со су добивале редовно у одређеној количини, а са водом нијесу оскудијевале, као што је случај код приватних сточара. Оваква ихрана крава у току зиме и испаше у току љета и јесени, неповољно се одражавала на принос млијека, што се може видјети из табеле бр. 1 на стр. 68.

Исхрана и њега телад

У току 1953 год. исхрани телад се мање поклањала пажња но у току идућих година. Ове године настоји се да се одгоји што бољи приплодни материјал. Нарочита пажња поклања се оберинталском приплодном подмлатку. Телад нијесу напашана, већ су сисала до три мјесеца и то упочетку скоро цијело млијеко, а последије им је постепено мужено, тако да су последије три мјесеца старости сасвим одлучена од крава.

У боксовима, гдје су била, телад су имала у јаслима довољно сијена и то најбољег којим се располагало, а поред тога и довољну количину зоби и нешто мекиња. Последије три мјесеца телад су узимала храну која им је потребна. Последије три мјесеца сва она телад која нијесу одговарала за приплод, нарочито у погледу шаренила, шкартирана су и продавана. Све до сада телад нијесу имала потребни испуст за вријеме док су још у шталу на исхрани, те је тек ове године ограђен потребни простор који је везан за саму шталу у којој су телад смјештена.

Овим испустом телад ће се благовремено прилагодити, кад се упуте на љетњу планинску испашу, временским непогодама, па онда много мање пропадају у кондицији при преласку са шталског храњења на испашу.

На љетњој испаши телад се више не хране концентратима, већ пасу по планинским пашњацима.

Ова испаша почиње редовно сваке године од 20 маја па до касно ујесен, што опет зависи од временских прилика, те се може извјесно вријеме продужити или скратити.

Старија, односно рана, телад много боље користе љетњу и јесењу испашу од касних, прољетних телад, што је напријед поменуто, па се иде за тим да се и краве теле касно ујесен или почетком године.

Врло је важно у погледу узгоја телад да се располаже довољним шталским простором. Станица располаже врло добром шталом која је довољно освијетљена а у току зиме и умјерено хладна, па су телад, још док су на шталској исхрани, прилично

прилагођена вањским климатским приликама, када изађу на љетну испашу.

Приликом тељења крава телад су редовно вагана. Вагање је вршено за три мјесеца, до одбијања са сисе, четврти мјесец вагана су само она телад која су била још у штали, док нијесу пошла на испашу. Одласком на љетњу испашу, телад више нијесу вагана.

У табелама бр. 2, 3 и 4 (стр. 69 и 70) види се тежина телад при тељају, као и кретање прираста за 3 мјесеца, док су телад сисала. Ове мјере односе се на телад која су остављена за приплодне сврхе. Тежина телад при тељају креће се у просјеку овако: у 1953 г. — 23,22 кг; у 1954 24,23 и у 1955 26,66 кг. живе ваге. Као што се види, кроз све три контролне године тежина телад је при тељају нешто расла, што се објашњава за друге двије контролне године коришћењем оберинталског бика, а можда и самом исхраном. Исто тако се и прираст у просјеку кроз три контролна мјесеца, из године у годину, нешто повећавао. Ово због боље исхране телад.

И поред настојања да се исхрана и нега телад што боље спроводи, било је у томе недостатака, што се види из табела. Да се са мјерењем прираста продужило и даље, дошло би се до потпунијих резултата у погледу раста и развоја гатачког говечета. Али због удаљености испаше и помањкања стручног особља мјерење се није могло продужити.

Закључак

Из трогодишњих огледа контролне муже код гатачких крава ове Станице могу се извести сљедећи закључци:

1. Код готово исте исхране и неге, узгојем гатачког говечета, може се добити знатно већа производња млијека, поред нешто веће тежине и радне способности волова, од домаћег говечета које сада држи наш сточар.

2. Систематском контролом производних својстава говеда кроз извјестан период времена, код приватних сточара, а нарочито код сточарских установа и задруга, могу се постићи, селекцијом гатачког говечета, још већа производна својства и то упоредо са побољшањем исхране и неге.

3. Даљим оплемењивањем гатачког говечета са оберинталцем производна својства се могу знатно повећати и потпуно усталисти спровођењем селекције.

4. Контролом млијечности и прираста гатачког говечета, упоредо са оберинталцем, под истим условима неге и исхране, а те огледе Станица проводи ове године, као и њиховим даљим оплемењивањем са оберинталцем, створиће се продуктивна грла консолидованих својстава и њиховим уступањем земљорадничким задругама, установама, добрима и приватним сточарима, уз побољшање исхране и неге, доћи ће се до побољшања нашег говедарства, односно повећања његових производних својстава.

Табела бр. 1

Количина намуженог млијека од галачких крава у 1953, 1954 и 1955 години

Per. br.	Крава број	1 9 5 3					1 9 5 4					1 9 5 5					Тежина кт.р. жива мјера	Године старости	
		Број муз. дана	Наму-жено	Теле посало	Укупно	Број муз. дана	Наму-жено	Теле посало	Укупно	Број муз. дана	Наму-жено	Теле посало	Укупно	Број муз. дана	Наму-жено	Теле посало			Укупно
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16				
1	2	238	1443	300	1.743	252	1513	387	1.900	303	1934	456	2.390	360	9				
2	5	265	1252	363	1.615	212	1056	313	1.369	276	1932	345	2.277	384	8				
3	7	238	1169	346	1.515	266	1809	414	2.223	336	2397	391	2.785	299	8				
4	9	260	1505	327	1.832	279	1492	365	1.857	327	1970	410	2.380	305	10				
5	11	307	1514	325	1.839	291	913	359	1.272	246	1154	382	1.536	319	6				
6	13	334	1461	395	1.856	255	762	270	1.032	237	1276	416	1.692	396	8				
7	16	342	1663	325	1.988	278	1393	395	1.788	286	1283	364	1.847	304	7				
8	17	259	1125	—	1.125	315	1705	405	2.110	275	1847	481	2.328	296	7				
9	18	224	1107	326	1.433	240	1252	440	1.652	289	1464	420	1.884	316	8				
10	22	208	849	324	1.173	227	892	398	1.290	210	894	333	1.227	286	11				
11	23	280	1341	285	1.626	306	1427	333	1.760	271	1834	436	1.770	271	10				
12	27	207	1090	354	1.444	219	1055	419	1.474	269	1289	328	1.617	276	10				
13	28	254	1441	311	1.752	337	1739	491	2.230	270	1728	496	2.224	303	10				
14	35	—	—	—	—	249	824	387	1.211	186	1088	411	1.449	299	4				
15	33	—	—	—	—	—	—	—	—	331	1815	476	2.291	304	4				
16	38	—	—	—	—	—	—	—	—	290	1744	371	2.115	336	7				
17	39	—	—	—	—	—	—	—	—	239	1134	336	1.470	317	4				
18	36	—	—	—	—	—	—	—	—	345	2007	472	2.479	341	4				
19	117	281	1771	347	2.118	245	1768	536	2.304	291	1572	401	1.973	392	11				
Укупно		3697	18731	4328	23.059	3971	19560	5912	25.472	5277	29809	7725	37.734	—	—				
Просјек		264	—	—	1.647	283,6	—	—	1.698	277,7	—	—	1.986	—	—				

Табела бр. 2

Тежина при тељају и кретање мјесечног прираста гатачких телад
до одбитка са сисе у 1953 години

Ред. број	Теле број	ПОЛ	Тежина при тељењу кгр.	Тежина килограма по мјесецима		
				I	II	III
1	2	3	4	5	6	7
1	1	женско	30	87	94	110
2	2	мушко	25	35	62	84
3	3	женско	26	46	62	70
4	4	женско	21	35	40	50
5	5	женско	20	33	40	48
6	6	женско	21	31	38	50
7	7	женско	19	38	40	48
8	8	женско	24	28	33	40
9	9	мушко	23	32	40	48
Свега			209	156	84	99
Просјек			23,32	17,33	9,33	11

Табела бр. 3

Тежина при тељењу и кретање мјесечног прираста гатачких телад
до одбитка са сисе у 1954 години

Ред. број	Теле број	ПОЛ	Тежина при тељењу кгр.	Тежина килограма по мјесецима		
				I	II	III
1	2	3	4	5	6	7
1	10	мушко	21	60	105	113
2	11	мушко	28	40	64	80
3	12	женско	25	40	56	72
4	13	мушко	24	48	55	64
5	14	женско	22	46	57	77
6	15	мушко	30	41	53	67
7	16	женско	29	42	50	65
8	17	мушко	25	50	62	67
9	18	мушко	24	40	53	65
10	19	женско	23	40	58	68
11	20	женско	32	47	60	78
12	21	женско	32	47	65	79
Свега			315	226	197	157
Просјек			24,23	17,92	15,15	12,07

Табела бр. 4

Тежина при тељењу и кретање мјесечног прираста гатачких телад
до одбитка са сисе у 1955 години

Ред. број	Теле број	ПОЛ	Тежина при тељењу кг.	Тежина килограма по мјесецима		
				I	II	III
1	2	3	4	5	6	7
1	22	женско	20	85	107	119
2	23	мушко	25	114	145	175
3	24	мушко	27	63	76	100
4	25	женско	34	65	75	98
5	26	мушко	33	75	93	125
6	27	женско	27	37	50	66
7	28	мушко	20	37	54	69
8	29	женско	17	30	44	50
9	30	женско	27	45	61	79
10	31	женско	27	42	67	78
11	32	женско	31	49	66	78
12	33	женско	27	42	59	74
13	34	мушко	31	34	41	57
14	35	женско	24	26	44	62
15	36	мушко	30	44	67	76
Свега			400	388	261	257
Просјек			26,66	25,86	17,40	17,13